

ВОПРОСЫ СРЕДНЕЗАГОТОВКИ И МЕТОДИКИ

VAIMSILT ALAARENENUTE, KURTIDE JA NÜRMIKUTE ADAPTEERUMISEST PÄRAST KOOLI LÕPETAMIST

T. Annapu, E. Viitar

Kooli ülesanne on õpilase ettevalmistamine eluks. Selle üldtuntud tõsiasi tunnetamisest õpetajate poolt ja nende oskusest seda printsiipi rakendada sõltub väga palju, eelkõige aga see, kas noor inimene oskab valida endale sobivat tööd, kas ta suudab kohaneda töökollektiivile esitatavate nõuetega, kas tekivad normaalsed, tööd soodustavad suhted nii töökaaslaste kui juhtidega.

Kohanemine uuega valmistab raskusi igale inimesele, loomulikult on raskused aga veelgi suuremad, kui kohanejaks on defektne noor.

Käesolevas artiklis püütakse anda ülevaadet TRÜ defektoloogiaosakonna üliõpilaste poolt läbiviidud uurimistööst vaimselt alaarenenute, kurtide ja nürmikute noorukite adapteerumise kohta pärast kooli lõpetamist.

Esmalt peatume vaimselt alaarenenud noorukite edasise elukorralduse probleemidel pärast kooli lõpetamist, nende sotsiaalsel ja tööalasel adaptatsioonil. Andmed pärinevad defektoloogiaosakonna vilistlaste H. Ilometsa (1976, juhendaja dots. V. Vääränen), R. Keskaiga (1978, juhendaja dots. V. Vääränen), V. Matsuri (1982, juhendaja dots. J. Kõrgesaar), I. Mägi (1982, juhendaja dots. J. Kõrgesaar), L. Pilli (1981, juhendaja v-õp. T. Annapu) ja eripedagoogika kateedri endise õppejõu dots. V. Vääräneni (1977) uurimustest. Esitatavaid andmeid kõrvutatakse samalaadse töö tulemustega Leedu NSV-st (Кярвялис В.Д., 1973), Moldova NSV-st (Раку А.И., 1979), Armeenia NSV-st (Агавелян О.К., 1974), Vene NFSV-st (Яковенко М. Я., 1971; Кутания М.Л. и др., 1964), Ukraina NSV-st (Турчинская К.М., 1972).

Uurijate tähelepanu on kõigepealt pälvinud, kui paljud abikooli lõpetanud üldse faktiliselt töötavad 1,5 aasta möödumisel pärast kooli lõpetamist (arvesse ei ole võetud uurimiskontingendi hulka kuulunud 15 abikooli lõpetanut, kes kannavad mitmesuguste süütegude eest vanglakaristust). Selgus, et nimetatud aja järel töötas Eesti NSV õpilastest 72 %

A. Raku andmetel Moldaavia NSV õpilastest 78 %, O. Agaveljani andmetel 96 % ja V. Karvjalise andmetel 92,8 %. Seega on Eesti NSV abikoolide lõpetanute hulgas kõige enam neid, kes ei olnud 1,5 aasta määrdumisel töökohta leidnud. Selle põhjuseks võib-olla ka asjaolu, et kooli lõpetamise ajal pole paljud lõpetajatest veel 16-aastased, aga neil tõeasendusandlus ei luba tööle võtta alla 16-aastasi noorukeid, kes jäävadki pärast kooli lõpetamist tegevusetult vanemate ülalpidamisele.

Oluline on teada, kui võrd sageli valib abikooli lõpetanu töökohta vastavalt koolis omandatud erialale. L. Pilli (1981, lk. 32) ja R. Keskpäik (1978, lk. 20 - 21) toovad andmed Tartu Abikooli ja Kosejõe Eriinternaatkooli lõpetanute kohta järgiselt (vt. tabel 1).

T a b e l 1

Koolis õpitud eriala vastavus töökohale

Eriala	Õppisid antud eriala koolis	Töötavad koolis õpitud erialal	
		n	%
1. Ümbleja	12	2	16,67
2. Tisler	22	7	31,82
3. Lukksepp	2	2	100,0
Kokku Tartu Abikool	36	11	30,56
4. Loomakasvatus	13	5	38,46
5. Aiandus	20	-	-
6. Maaler	6	-	-
7. Põllumajanduse mehhanisaator	11	7	63,63
8. Remondilukksepp	3	1	33,33
9. Ehituslandsepp	10	2	20,0
Kokku Kosejõe Eriinternaatkool	63	15	23,81
Üldse kokku	99	26	26,26

I. Mägi (1982) andmed Vägeva EIK lõpetanute kohta on küll optimistlikumad, kuid ka seal töötab koolis õpitud erialal (traktorist, remondilukksepp, põllutööline, farmitööline, lüpsja) vaid 56,3 % ja sedagi põhiliselt traktoristide

arvel. Õpitud erialal töötab Leedus 39,2 %, Moldaavias 38,75 %, Armeenias 54 %. Seega tuleb märkida, et tegemist on väga tõelise signaaliga selle kohta, et käesoleval ajal abikoolis õpetatavate erialade valikut tuleks põhjalikult kaaluda, võimalik, et muuta ja üldse suurendada erialade mitmekesisust.

Olemasoleva tööga ollakse üldiselt rahul: 86 % küsitletuist vastab positiivselt (vastav näitaja Moldaavia NSV-s on 67,35 % ja Vene NFSV-s 79,8 %. Nendest, kes pole tööga rahul, kurdab 19,44 % teadmiste vähesuse ja kogemuste nappuse üle. Kuid samas tuleb märkida, et samalaadset muret tunnevad ka need lõpetanud, kes on tööga rahul. Nii näitab V. Vääräneni uurimus (1977, lk. 1009), et teadmiste vähesust ja kogemuste nappust tunnistab 88 % lõpetanutest ja seepärast asuti õppima kutsekooli või sooviti tösta kvalifikatsiooni. Kuid ka selles osas on raskusi, sest kutsekoolid, kuhu saavad astuda abikoolide lõpetanud, ametlikult Eesti NSV-s puuduvad. Seega tuleb igati nõustuda I. Mägi (1982, lk. 74) soovitusel, mille kohaselt oleks vaja moodustada kutsekoolide juurde grupid, kuhu saaksid asuda õppima ka vaimselt alaarenenud isikud ilma 8-klassilist haridust omamata. Kahjuks on probleem lahendamata kogu NSV Liidu ulatuses.

Juhtkond on rahul 69,44 % töötajatest - abikoolide lõpetanutest. Teades töötaja vaimse arengu defekti ning mõistes, et nende võimed on piiratud, ei esitata neile nii suuri nõudmisi kui teistele töötajatele, kuigi 47,4 % abikooli lõpetanutest on nende ülemuste arvates võimalised töötama keerukamatel tööaladel ja töstma kvalifikatsiooni oma erialal (Vääränen, V., 1977, lk. 1009).

Et välja selgitada, kes mõjutab õpilaste töökohta valikut, esitati katseisikutele küsimus "Kes aitab Sul tööd leida?"

T a b e l 2

Töökohta leidmine

Variant	Eesti NSV	Moldaavia NSV	Ukraina NSV
1	2	3	4
1. Kooli suunas	44,44	26,53	52,48
2. Vanemate kaudu	22,2	59,18	11,52
3. Sõprade kaudu	11,1	6,18	24,18

(Tabeli 2 järg)

1	2	3	4
4. Ise otsis	16,67	6,18	10,08
5. Muud võimalused	5,59	1,93	1,74

Nagu eeltoodust näha, on Eesti NSV-s kooli (eelkõige klassijuhataja) osa väga oluline, hoopis vähene aga vanemate osa laste kutsevaliku mõjutamisel. Samas jääb aga ebaselgeks, miks kool ei suuna õpilast tööle õpitud erialale: kas on eriala õpetamise käigus tehtud mingi tõsine viga, mis on muutnud õpetatava õpilastele vastumeelseks; kas peetakse eriala kui niisugust üldse ebasobivaks või siis antud õpilasele ebasobivaks. Ometi tekib viimaste variantidega seoses küsimus, miks siis seda eriala koolis mitme aasta vältel õpetati. Nimetatud probleem vajaks ilmselt põhjalikumat uurimist. Uurimise ja järgnevale olukorrale lahenduse otsimise vajadusele osutati ka 1982. a. ajakirja "Nõukogude Kool" vestlusringis, kus ENSV Haridusministeeriumi ja erikoolide esindajad arutasid abikooli õpilaste ettevalmistust eluks ja tööks. Muuhulgas märgiti seal, et "tööõpetuses toimub spetsialiseerumine liiga vara: 4. klassi õpilasest ei tea õpetaja veel midagi, aga juba tuleb seada õpilane valiku ette ... Valitud ala õpib ta 8. klassi lõpuni ... Peale vanuse nõuab töö ka kehalist ettevalmistust. Nii võib poiss küll olla 16-aastane, aga kehalt nõrk ja õbluke. Tööd teha ei suuda ta mitte niivõrd võimete puudulikkusest, kui võrd just nõrga füüsilise tõttu. Tööle teda ei taheta ega saagi võtta. Diferentseerimine peaks toimuma enne 8. klassi ja õpetamisel tuleks silmas pidada, et klassis on õpilased eritasemelised ning vajaneks eriprogramme. Näiteks standardprogramm pole jõukohane, poiss lõpetab 8. klassi nõrgalt, kutseklassi teda võtta ei saa, kuid samal ajal pole ta midagi ära õppinud. Just selliste õpilaste jaoks oleks vaja õppeaega pikendada ... või avada mõne abikooli juures erigrupid, kuhu nõrgad õpilased suunata (1982, lk. 12 - 13). Jääb loota, et Haridusministeerium pöörab senisest enam tähelepanu tõstatatud probleemide lahendamisele. Väitis ju nimetatud vestlusringi lõpetuseks ka tollane Haridusministeeriumi lasteasutuste valitsuse juhataja H. Klaas: "Vaimselt alaarenenud õpilaste edasine elukäik nõuab kontrolli, suunamist ja otsest abi. Kuni nad ise oma eluga toime ei tule, peame meie koos meedikute ja sotsiaalhooldusorganitega nende eest vastutavad olema" (1982, lk. 15).

Katseisikutelt küsiti ka nende palga suurust ja selle vastavust nende soovidele. Selgus, et palgaga oli rahul 72,2 % uurituist. Palgad on väga erinevad, ulatudes 30 rbl-st 300 rbl-ni. Eriti suured on traktoristide palgad, keskmiselt 278 rbl. Tütarlaste keskmine palk on 129,6 rbl. ja noormeestel 167,8 rbl. Seega tuleb öelda, et palgad on küllaltki kõrged ja poistel vaid veidi (tütarlastel enam) madalamad vabariigi keskmisest, mis K. Vaino (1981, lk. 35) järgi oli 1980. a. 189 rbl.

Väga olulist rolli mängib elus kohanemisel see, kuidas saadakse läbi töökaaslastega. Küsitlusele vastanuist on oma töökaaslastega rahul 72,22 % ja vaid 8,39 % ei ole rahul enamuse töökaaslastega. Nad olid läinud konfliktki kogu töökollektiiviga ja soovisid lähemas tulevikus töökohta vahetada. Töödejuhatajatega jäid kõik uuritud rahule. Nende sõnul käituvad ülemused nendega hästi. Vastupidisel seisukohal oli vaid 3 lõpetanut. Administratsiooni kiitusi ja jooksvaid preemiaid oli saanud 1,5 aasta jooksul (kooli lõpetamisest alates) 36,11 % küsitletuist. Töödejuhatajate andmetel on saanud karistada 27,78 % abikooli lõpetanuist (nende endi andmeil vaid 19,44 %). Karistuste põhjuseks on töödistsipliini rikkumised (korralduste mittetäitmine, tööle hilinemine, tööluusid, alkoholi tarvitamine töö ajal). Distsipliinirikkumised on küllaltki tõsised ning viitavad korrektsiooni- ja kasvatustöö puudustele koolis ja kodus. Õpilasi tuleb õpetada varakult mõistma oma tööülesannete täitmise vajalikkust ning oma jõupingutuste tulemuste sotsiaalset tähendust, siis on ka töö kasvatuslik väärtus suurem. Tööprotsessis kujunevad inimese moraalsed omadused, kollektiivitunnetus ja seltsimehelikkus ning distsipliin, millela pole võimalik vaimselt alaarenenu kohanemine töökollektiivis.

Abikooli lõpetanute vaba ajaga seotud küsimusi on üldiselt vähe uuritud. Eelnimetatud diplomitööde andmetel vaadatakse kõige sagedamini televiisorit (67,57 %), käiakse kinos (erinevail autoreil 62,16 % ja 72,9 %), loetakse ajalehti (62,16 % või 48,3 %). Meelsasti külastatakse sõpru (51,35 %), tehakse aiatöid (37 %) või tegeldakse kalapüügi, seenel või marjul käimisega (45,95 %). Kehakultuuriga tegelevad sageli 13,5 %, käsitööga 27,03 %. 56,7 % küsitletuist pole kordagi osa võtnud töökollektiivi ühisüritustest. Raamatuid väitis end sageli lugevat 24,32 % küsitletuist,

kuid samas ei suutnud neist 2/3 meenutada viimati loetud raamatu autorit ja 1/3 pealkirja. Pidusid külastab sageli 16,21 %, kirju ei kirjuta mitte kunagi 83,78 % küsitletuist. Samas on aga 75,67 % uurituist oma vaba aja veetmisega rahul.

Nagu eeltoodust näha, ei saa abikooli lõpetanute sotsiaal-olmelist ja tööalast adaptatsiooni siiski lugeda rahuldavaks. Küllaltki suured reservid sotsiaal-olmelise ja tööalase adaptatsiooni kergendamiseks on nii kodul kui ka koolil. Kuid samas võiks väita sedagi, et puudused sotsiaalses-töölalases adaptatsioonis vaimselt alaarenenud noortel inimestel ei ole põhjustatud ainult puudujääkidest tööalases ettevalmistuses, vaid suurel määral ka elukutse mitteküllaldasest teaduslik-teoreetilisest põhjendatusest oligofreenikute jaoks. Erialade valiku suurendamine, püsiva tööhuvi äratamine eriala vastu ning õige töösse suhtumise kujundamine peaksid soodustama tulevaste abikooli lõpetajate sotsiaal-olmelist ning tööalast adaptatsiooni.

Järgmisena vaadeldakse R. Mäsaku (1977, juhendaja v-õp. T. Puik) ja R. Reimetsa (1985, juhendaja dots. E. Viitar) diplomitööde andmetel kurtide ja nürmikute noorukite kohanemist töö ja ühiskonnaga pärast kooli lõpetamist. Võrreldes vaimselt alaarenenute adaptatsiooniprotsessiga on antud juhul tegemist mitmete iseärasustega, sest - nagu märgitakse "Kurtide ja vaegkuuljate integratsiooniprogrammis" (1983, lk. 11) - loob kuulmise kaotus, isegi osaline, omamoodi barjääri inimese ja ühiskonna vahele, muudab raskemaks teadmiste ja kutseala omandamise, piirab tööalast ja ühiskondlikku tegevust. Töö käigus kontakteerub töötaja paratamatult inimestega - töökaaslastega, kuid kurtidel ja nürmikutel on suhtlemisel mitmeid raskusi. Samuti esitab defekt teatud piiranguid kurtide ja nürmikute vaba aja veetmisele. Kurtide ja nürmikute elukutsevalik on mõnevõrra piiratud:

- 1) osa elukutseid osutub sobimatuks sellepärast, et tööalal nõutakse kuulmise head taset (toodangu kontrollimine kuulmise abil jne.);

- 2) teatud elukutsed ei ole lubatud ohutustehnika kaalutlustel;

- 3) kurtidel sageli esinev vestibulaaraparaadi kahjustus seab kahtluse alla selliste elukutsete valiku, mis on seotud tööga kõrgustes;

- 4) mõned elukutsed on kurtidele sobimatud, sest nõuavad pidevat kontakti ümbritsevaga (õpetaja, arst, müüja jne.).

Ometi on sobivate elukutsete hulk märgatavalt suurem ja mitmekesisem sellest, mida praegu Tartu I Eriinternaatkoolis õpetatakse, nimelt õpivad poisid puidutööd ja tüdrukud naiskäsitööd ja õmblemist. R. Reimetsa (1985) andmetel töötab pärast kooli lõpetamist õmblejana 64 % uuritud tütarlastest ja tislarina 22,7 % noormeestest. Siiski märgivad katseisikud, et mõningaid koolis omandatud erialaseid oskusi saab kasutada ka uue, koolis õpitust mõnevõrra erineva elukutse juures (44,7 %). Nii vastajad töötavad põhiliselt EKÜ õppe-tootmisettevõtetes. R. Mäsaku andmetel töötab tütarlastest õpitud erialal 29,7 % ja poistest (puusepp, kingsepp) 23,3 %. Erinevus on oluline, kuid ilmselt on vahepeal tõusnud õmblejaameti prestiiž ja võimalik ka, et tulemusi mõjutab nürmikute tütarlaste suurem huvi õmbleja elukutse vastu (R. Reimets uuris nii kurte kui nürmikuid, R. Mäsak ainult kurte).

Kõige suurem osa kurtidest noortest on leidnud endale töökohta ise (52,1 %). Vanemad on aidanud töökohta leida 20,2 %-l, sõbrad-tuttavad 16,0 %-l küsitletuist. Koolist on tööle suunatud KÜ Keskjuhatuse kaudu 11,7 % lõpetanuist. See-ga on mõlemal koolil oma õpilaste elukutsevaliku suunamisel ja juhtimisel veel väga palju reserve.

Oma erialaga on rahul 84,8 % töötajatest (R. Mäsakul 92,5 %), kuna peavad oma tööd vaheldusrikkaks ja mitmekülgs-eks. Praeguse erialaga ei ole rahul 15,2 % uuritavatest, 4,3 % kavatsevad lähemal ajal töökohta vahetada.

Üheks teguriks, mis mõjutab rahulolu erialaga, on palga suurus. Kurdi töötaja keskmine kuupalk on 147 rubl. Palgad on väga erinevad, ulatudes 75 rublast 290 rublani. 71,6 % uurituist vastas, et nad on oma töötasuga rahul; 4,3 % arvas, et nende palk on keskmine, kuid neile sellest piisab ja 19,6 % leidis, et nende palk on liiga väike. Töötingimustega on rahul 65,6 % uurituist. Kvalifikatsiooni on tõstnud 63,0 % töötajatest (kõik need, kes olid teadlikud oma kvalifikatsioonitõstmise võimalustest). Viimane märkus on tingitud asjaolust, et uuritud kurtide ja nürmikute arvamused selles osas lähevad lahku kaadriinspektori väidetest, mille põhjal veel 15,2 % uurituist oleks saanud oma kvalifikatsiooni tõsta. Nende katseisikute endi arvates niisugust võimalust polnud. Seda arusaamatust võib uurijate arvates seletada kas informatsiooni puudulikkusega (informatsiooni edastamisel ei arvestatud töötaja defekti omapära) või siis vastaja katsega ennast õigustada.

Kaadritöötajate väidete kohaselt on kõik ettevõtted rahul uuritavate tööga, kuna nad täidavad tööülesandeid püüdlilikult ja õigeaegselt ning tulevad nendega edukalt toime. Seda tõestab ka tunnustusi saanute küllaltki kõrge protsent - 58,7. Karistatud on uuritavatest 4,3 %.

Suhted töökollektiiviga on põhiliselt rahuldavad, kuigi kurdid kipuvad neid ilmselt üle hindama, pidades suhteid headeks või väga headeks. Rõhuv enamus uuritavatest (82,6 %) loeb oma suhteid ülemustega headeks.

Seega on näha, et enamus uurituteist on suutnud kollektiiviga kohaneda. Kollektiivis tunneb end ebamugavalt vaid 4,3 % töötajatest, kuigi samad isikud leiavad, et töökaaslased suhtuvad neisse sõbralikult ja abivalmilt. Lisatakse, et ebamugavustundes on süüdi vähene kõneoskus, ei suudeta töökaaslastele vastata samasuguse sõbralikkusega, ei suudeta nendega vestelda. Kuna kurtidel ja nürmikutel on raskusi suulise kõne omandamisel ja seega ka selle kasutamisel, siis suhtlevad nad omavahel tihtipeale viipekeeles, suhtlemisel kuulajatega kasutatakse aga ka mitut kõneliiki korraga.

T a b e l 3

Kurtide ja nürmikute suhtlemine
kuuljate ja vaegkuuljatega (%)

Suhtlemisvorm	Kuuljatega	Vaegkuuljatega
1. Suuline kõne	21,3	-
2. Suuline kõne, viipekeel	44,6	42,6
3. Suuline, kirjalik kõne, viipekeel	17,0	-
4. Kirjalik kõne, viipekeel	12,8	-
5. Viipekeel	4,3	57,4

Saadud andmed kinnitavad, et kõige enam kasutavad kurdid ja nürmikud suhtlemisel kuuljatega üheaegselt suulist kõnet ja viipekeelt. Võrdlemisi paljud saavad hakkama ka ainult suulise kõne abil. Nendest 80 % töötab kollektiivides, kus teised töökaaslased on kuuljad, seetõttu ei ole neil võimalik viipekeelt kasutada. Ühtlasi näitavad need andmed, et erikoolides on ära tehtud suur töö suulise kõne arendamisel. Suhtlemisel vaegkuuljatega kasutatakse aga siiski ilmselt mugavamaid variante: kas ainult viipekeelt

või viipekeelt koos suulise kõnega. Järelikult oleks suulise kõne edasiseks arendamiseks pärast erikooli lõpetamist vajalik, et kuulmispuuetega inimesed töötaksid mitte eraldi, vaid kuuljatega ühes kollektiivis. Pealegi leiab 91,5 % uurituist, et nad tahavadki töötada koos kuuljatega. Põhjenduseks märgitakse, et enamik kuuljatest on abivalmis ja suhtuvad nürmikutesse ja kurtidesse heatahtlikult, nende kaudu saab teada palju huvitavat, nad aitavad mõist asju, mis varem olid katseisikutele arusaamatud. Samas aga hoidutakse ühisüritustest (51,1 % ei võta üldse osa, harva võtab osa 27,6 %, mõnikord 21,3 %, sageli - 0 %).

Vaba aja veetmise variantidest on levinuim kino külastamine (95,7 %), kunstinäitustel ja teatris käib 72,6 %, peoõhtutel 63,8 %. Harrastatav on ka sport (85 %). Paljud armastavad lugeda (85,1 %), teha käsitööd (80,9 %). Suurt osa kurtide ja nürmikute vaba aja sisustamisel etendavad Kurtide Ühingu klubid Tallinnas, Tartus, Pärnus. Ühingu tööst võtab osa 70,2 % uurituist. Väljaspool tööaega suheldakse peaaeglikult teiste kuulmisdefektidega inimestega.

Eeltoodut kokku võttes võib väita, et kurdid ja nürmikud on enam kohanenud eluga väljaspool kooli. Ometi vajaks ka Porkuni EIK-is ja Tartu I EIK-is laiendamist õpetatavate tööõpetuse erialade valik. Nii võiks hakata poistele õpetama ka metallitööd või ehitustööliste vajaminevaid teadmisi ja oskusi. Nimetatud erialade vastu on huvi ka kuulmispuuetega noormeestel enestel. Vastanuist 23,9 % kas juba töötab või soovib töötada neil erialadel.

Jääb üle veel kord rõhutada põhilisi abinõusid, mis soodustaksid senisest enam nii vaimselt alaarenenud kui ka kurtide ja nürmikute noorukite adapteerumist ühiskonnas pärast kooli lõpetamist.

1. Professionaalse tööõpetuse osas tuleks koolidel otsustavalt taotleda erialade valiku laiendamist ja viia erialade valik vastavusse ühiskonna nõudmistega (näiteks maakoolidel sobiks õpetada põllumajanduserialasid, linnakoolides ehituserialasid, tütarlastel ka hooldusõe eriala jne. Samas võiks lõpetada või vähendada nende erialade õpetamise, millede kasutamine on raskendatud või väheperspektiivikas, näit. õmbleja).

2. Nii vaimselt alaarenenud kui ka kurte ja nürmikuid tuleks enam kaasa tõmmata töökollektiivi ürituste läbiviimi-

sele ja võimaluse korral ka organiseerimisele. Näiteks ära kasutada stendide ja plakatite valmistamisel, vaimselt alaarenenuid isetegevuses, kurte ja nürmikuid sündmuste jäädvustamisel (fotograafia). Ühtlasi väheneks sellisel juhul kasutult ja igavledes mööda saadetud n-ö. tühi aeg, mille vältel sageli on enam võimalusi sattuda joomarlusse, kuritegelikule teele jne.

3. Kurtide ja nürmikute suulise kõne arendamiseks on vaja luua koolis pidevad suhtlemisvõimalused ja püsivad sidemed kuuljate eakaaslastega juba nooremast koolieast alates. Selleks võiks organiseerida kuuljatega ühiseid puhkeõhtuid, pioneerikoondusi, osa võtta kuuljate isetegevuskonkursidest (võimlemine, akrobaatika jne.) ja spordivõistlustest, ühised võiksid olla suvised õpilasmaleva rühmad ja pioneerilaager jne.

4. Vii sisse abikooli õpilastele senisest ulatuslikum õpetamine kutseklassis.

5. Moodustada (kohalikul kokkuleppel) kutsekoolide juurde gruppe, kuhu saaksid õppima asuda ka abikoolide lõpetanud

6. Pöörata senisest tunduvalt enam tähelepanu õpilaste vaba aja sisustamise harjumuste väljakujundamisele. Selleks avaneb eriinternaatkoolides rohkesti võimalusi, sest ka seal on õpilastel mingil määral vaba aega, mida neil tuleb endil sisustada. Kasvatajad ja õpetajad võiksid anda soovitusi, kuidas seda aega kasutada ning vältida vanemate õpilaste vaba aja n-ö. üleorganiseerimist.

K i r j a n d u s

- Abikooli õpilasele ettevalmistus iseseisvaks eluks ja tööks (vestlusring). - Nõukogude Kool, 1982, nr. 2, lk. 8 - 15.
- Ilomets H. Abikooli lõpetanute katamneesist. Tartu, 1976. Diplomitöö. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Keskpaik R. Abikooli lõpetajate sotsiaalne adaptatsioon. Tartu, 1978. Diplomitöö. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Kurtide ja vaegkuuljate integratsiooni programm Eesti NSV-s. - Abiks ametiühingu aktivistile. - Tallinn: EKP KK kirjastus, 1983, nr. 4, lk. 11 - 20.
- Matsur V. Pärnu Abikooli ja Kaelase EIK 1975 - 1978. a. lõpetanute elukäigust. Tartu, 1982. Diplomitöö. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Mägi I. Vägeva EIK 1975 - 1980. a. lõpetanute käitumise vastavusest ühiskondliku elu normidega. Tartu, 1982. Diplomitöö. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Mäsak R. Kurtide kooli lõpetanute katamneesist. Tartu, 1977. Diplomitöö. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Pilli L. Tartu Abikooli 1977 - 1979. a. lõpetanute edasine elukorraldus. Tartu, 1981. Diplomitöö. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Reimets R. Kurtide ja nürmikute adaptatsioonist ühiskonnas. Tartu, 1985. Diplomitöö. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Vaino K. EKP KK aruanne ja vabariigi parteiorganisatsiooni järjekordsed ülesanded. - Rmt.: EKP XVIII kongress. Tallinn: Valgus, 1981, lk. 21 - 39.
- Vääränen V. Abikooli lõpetanute sotsiaalsest ja tööalasest adaptatsioonist. - Nõukogude Kool, 1977, nr. 12, lk. 1007 - 1012.
- Агавелян О.К. Некоторые вопросы социально-трудовой адаптации выпускников вспомогательной школы. - Дефектология, 1974, с. 62-67.

- Кярвялис В.Ю. Социально-трудовая адаптация выпускников специальных школ Литовской ССР. - Дефектология, 1973, № 6, с. 18-23.
- Кутанин М.Л., Тимофеева А.И., Киселева В.И., Диманова Д.Е., Осипов А.Ф. Социально-трудовая компенсация олигофрении по данным катамнеза. - Специальная школа, 1964, № 1, с. 27-29.
- Раку А.И. Социально-бытовая и трудовая адаптация окончивших вспомогательную школу на первом этапе их самостоятельной жизни. - Дефектология, 1979, № 5, с. 43-47.
- Турчинская К.М. Социально-трудовая адаптация учащихся вспомогательных школ Украины. - Дефектология, 1972, № 6, с. 52-55.
- Яковенко М.И. Трудоустройство выпускников вспомогательной школы. - Дефектология, 1977, № 1, с. 37-39.

ОБ АДАПТАЦИИ УМСТВЕННО ОТСТАЛЫХ, ГЛУХИХ И СЛАБОСЛЫШАЩИХ ПОСЛЕ ОКОНЧАНИЯ ШКОЛЫ

Т. Аунапуу, Э. Вийтар

Резюме

В статье дается краткий обзор результатов исследования адаптации умственно отсталых, глухих и слабослышащих девушек и юношей после окончания школы, проведенного студентами-дефектологами.

В статье анализируются проблемы адаптации умственно отсталых, глухих и слабослышащих в трудовом коллективе, особенности их трудоустройства, возможности повышения квалификации и приобретения специальности, умение решать бытовые проблемы и использовать свое свободное время для повышения культурного уровня.

В результате исследований можно сделать вывод о том, что адаптация глухих и слабослышащих после окончания школы проходит быстрее и лучше, чем у умственно отсталых, затрудняющихся в решении социально-бытовых проблем и вопросов, связанных с трудоустройством. Однако необходимо отметить, что в профессиональной подготовке глухих и слабослышащих предстоит специальным школам еще многое сделать. Представляется целесообразным расширить круг специальностей (работа по металлу, расширение знаний и умений, необходимых подсобным рабочим) в рамках профессионально-трудовой подготовки учащихся специальных школ.

В конце статьи дается ряд рекомендаций по улучшению возможностей адаптации умственно отсталых, глухих и слабослышащих девушек и юношей в социально-бытовой и трудовой сфере по окончании специальной школы.